

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: Модернізація системи вищої освіти України

*Матеріали VI Міжнародної наукової конференції
“Модернізація системи вищої освіти відповідно
до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20 травня 2006 р.*

*та Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Вища освіта в контексті державної політики України”,
м. Київ, МАУП, 14 грудня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: Модернізація системи вищої освіти
Б79 України: Матеріали VI Міжнар. наук. конф. “Модернізація
системи вищої освіти відповідно до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”, м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20 трав. 2006 р. та Всеукр. наук.-практ. конф. “Вища освіта в контексті державної політики України”, м. Київ, МАУП, 14 груд. 2006 р. — К. : МАУП, 2007. — 328 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-755-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми модернізації системи вищої освіти України, трансформації освітньої системи країни в умовах розвитку постіндустріального суспільства. Вища освіта розглядається в контексті державної політики України.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 978-966-608-755-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Зміст

Розділ I

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВІДПОВІДНО ДО ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА 2005–2010 рр. 8

Мамонов К. А., Мамонова Н. В.

*Трансформація освітньої системи України в умовах
розвитку постіндустріального суспільства 9*

Судаков В. И., Алиев Р. М., Балинска И.

*Проблема трансформации социальных функций
института образования в современных
постсоциалистических государствах 15*

Кочетова К. А., Нестеренко О. В.

*Інтеграція вищих навчальних закладів і роботодавців
як фактор обопільного підвищення конкурентоспроможності 27*

Яковенчук О. А.

*Як застосувати зарубіжний досвід прискореного навчання
в педагогіці України 31*

Балинска И.

*Принципы современных образовательных реформ
в контексте положений Болонской декларации 42*

Корнеева Л. О., Сіницький М. Є.

Підхід до якості вищої освіти з позицій ISO 9001:2000 49

Спивакова Н. А.

*Основные направления развития системы высшего образования
в условиях трансформационных процессов Украины 63*

Рябченко І. М., Глупак О. М.

*Досвід впровадження сучасних технологій дистанційного
навчання у навчальний процес і науку 68*

Штефан Л. В.

*Гуманізація самостійної роботи шляхом втілення
сучасних педагогічних технологій 76*

Орлова О. І.

*Потенціал релаксаційної функції культури
в управлінні сучасним навчальним закладом 82*

І. М. РЯБЧЕНКО

д-р техн. наук, проф.

О. М. ГЛУПАК

канд. техн. наук, доц.

Харківський інститут МАУП

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС І НАУКУ

Сьогодні, коли програму реформування системи вищої освіти спрямовано на реалізацію положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України й орієнтовано на досягнення якісно нових показників, значний інтерес викликає питання використання сучасних методів і форм підготовки спеціалістів.

Основну увагу ми зосередили на досвіді і проблемах використання дистанційних форм навчання як платформи для інтеграції освітнього і науково-дослідного процесу в єдину систему підготовки сучасного спеціаліста.

Підвищення якості підготовки спеціалістів й магістрів, досягнення нового, європейського рівня є основним завданням вітчизняної освіти, а вирішення стратегічного завдання потребує комплексного підходу, який охоплює всі сфери освітнього процесу — від системи адміністрування до структури і складу навчальних дисциплін. Шлях реформування і вдосконалення системи освіти важкий, тернистий, має безліч підводних камінь. Проблема реформування багатогранна, її вирішення пов'язано з оцінюванням багатьох параметрів, узгодженням критеріїв, іноді антагоністичного характеру. Від правильної розстановки акцентів при виборі шляхів і методів удосконалення навчального процесу залежить успішність вирішення завдання в цілому.

Спробуємо розглянути важливу проблему — використання дистанційних форм навчання як платформи для інтеграції освітнього і науково-дослідного процесу в єдину систему підготовки сучасного спеціаліста.

Аналіз розвитку системи освіти доводить, що домінуючою тенденцією є перенесення акцентів на самостійну роботу студентів над навчальним матеріалом. У цілому при збереженні досить значного обсягу аудиторного навантаження в сучасній освіті здебільшого спостерігається індивідуальна робота з обмеженою групою студентів, орієнтація на систему індивідуальних консультацій, створення умов для самостійної роботи з метою розвитку у студентів здібності до самоосвіти і самоконтролю.

Такі тенденції потребують додаткових вимог до системи освіти, а саме:

- забезпечення гнучкого графіка взаємодії викладача зі студентами (усунення жорсткого взаємозв'язку між графіком роботи викладача і можливістю контакту із слухачами);
- збільшення доступності “ресурсу викладача” без збільшення обсягу аудиторної роботи;
- збільшення частки наукових і практичних досліджень та їх інтеграція у навчальний процес як основний об’єкт для організації індивідуальної роботи.

Істотну допомогу в забезпеченні зазначених вимог може надати використання дистанційних технологій.

Дистанційні технології навчання (ДТН) — це педагогічна технологія, що інтегрує класичні способи викладання, можливості сучасної комп’ютерної техніки і засобів електронних комунікацій. Сучасна система дистанційної освіти на базі єдиної платформи програмних засобів поєднує:

- розвинуту систему навчально-методичної літератури в електронному вигляді, організовану в єдину базу даних із засобами пошуку на рівні гіпертекстових зв’язків, тезаурусів, реферативних посилань тощо;
- систему підтримки взаємодії слухачів з викладачами через засоби електронних комунікацій;
- систему організації консультацій в реальному часі;
- систему тестування для організації поточного контролю залишкових знань;
- засоби організації колективних обговорень і спілкування слухачів один з одним (створення медіа-центрів).

Безумовно, підтримку цих підсистем може дозволити собі далеко не кожний навчальний заклад. Як правило, в реальному

житті більшість діючих систем дистанційної освіти містить лише деякі з наведених компонент. Проте навіть впровадження окремих складових дистанційної системи (а це в першу чергу організація системи підтримки взаємодії слухачів з викладачами через Інтернет і проведення консультацій в реальному часі) дає змогу істотно просунутися в забезпеченні вимог до сучасної системи освіти.

Безумовно, на шляху впровадження дистанційних форм навчання є безліч проблем. Наведемо деякі з них.

1. Підвищені вимоги до змісту і якості навчальних курсів. Орієнтація на самостійну роботу висуває підвищені вимоги до навчального матеріалу в межах дистанційної освіти (ДО): він повинен бути *самодостатнім*, придатним для вивчення при обмеженому доступі до викладача. Якщо в лекції пропуски “нестиковки” в матеріалі можна усунути в усній формі, то в дистанційній формі навчання це неможливо. Тому розробка матеріалів для дистанційного навчання дуже трудомістка і потребує особливої уваги.

2. Необхідність докорінного перегляду форм подання навчального матеріалу. Різноманіття форм подання матеріалу в поєднанні з електронними технологіями — основна відмітна особливість дистанційної освіти. *Прямолінійна трансформація навчального курсу з паперових носіїв в електронну форму недоречна. Книгу простіше прочитати на папері, ніж на екрані, зокрема якщо її вже видано.*

Для ефективного подання матеріалу в системі ДО на перший план виходять питання ергономіки, форми подання матеріалу, сценарію роботи, зручності навігації, візуального сприйняття, структурованості матеріалу та ін. Наприклад, при викладанні об’ємного лекційного матеріалу основний наголос робиться на розробці гіпертекстових документів з включеннями презентацій. Викладання іноземної мови або комп’ютерних технологій може передбачати використання відео-презентації (в локальних мережах), оскільки в цих предметах краще *показати рішення, а не пояснити його словесно.*

Новим моментом дистанційного навчання є необхідність використання у навчальному процесі елементів дизайну, розробки сценаріїв для представлення навчальних курсів. Тому *переробка навчальних курсів для системи ДО — завдання різнопланове і*

багатогранне. В загальному випадку для адаптації навчального матеріалу до вимог дистанційного навчання необхідно:

- розробити концепцію дистанційного курсу з урахуванням аудиторії і наявних ресурсів;
- виконати проектування курсу, визначити спосіб передання матеріалів, реалізацію на базі конкретної програмної платформи;
- вибрати медіа-засоби (за необхідності);
- підготувати навчальні матеріали в електронній формі;
- розробити сценарії подання матеріалів слухачам;
- переробити практичні і лабораторні заняття з орієнтацією на їх виконання з використанням комп'ютера;
- розробити системи тестів, бальних оцінок контролю меж знань за всіма дисциплінами;
- виконати комплекс робіт дизайнерського і програмістського характеру.

3. Збільшення навантаження на викладачів. У системі ДО спілкування слухачів з викладачем здійснюється у письмовій формі. Саме ця особливість дистанційної освіти є перевагою і недоліком одночасно. З одного боку, письмова форма для викладача є прозорою і контрольованою, дає змогу накопичувати питання, що часто ставляться, і на основі цих даних удосконалювати дистанційні курси, адаптуючи їх до конкретної аудиторії. З іншого боку, письмова форма украй важка для викладача. Тому думка щодо дешевизни дистанційної освіти і можливості одного викладача “збирати” тисячі студентів через світову комп'ютерну мережу Інтернет — не більше ніж міф! Значення і переваги дистанційної освіти не в її вартості, а в її необхідності.

4. Психологічні проблеми взаємодії викладачів зі слухачами. У системі ДО між викладачем і студентом є проміжна ланка — сторінка Інтернет (сайт), через який, власне, і відбувається взаємодія. Авторитет, особистий чинник і артистичні здібності викладача другорядні, поступаючись місцем якості матеріалу, його актуальності, доступності, корисності і привабливості. Саме сайт і пропонований матеріал є “обличчям” викладача, його візитною карткою. Саме цю “картку” ретельно, у спокійній обстановці критично проаналізують. Психологічний дискомфорт викладача часто посилюється тим, що в електронній ме-

режі практично неможливо визначити адресу (ім'я) свого кореспондента. Часто викладачі не готові до таких змін.

5. Психологічні проблеми взаємодії слухачів з викладачами. Ці проблеми здебільшого полягають в обмеженій взаємодії слухачів один з одним. У реальному житті кожен учень на підсвідомому рівні постійно відстежує рівень своїх знань і навичок стосовно інших членів колективу. Якщо в системі дистанційної освіти неможливо “відчути” цей рівень, це викликає сильний психологічний дискомфорт, що може негативно позначитися на процесі навчання. Тому будь-яка система дистанційного навчання обов'язково повинна передбачати періодичну організацію конференцій і обговорень.

Безумовно, список проблем впровадження дистанційної освіти можна продовжити, проте це не відобразиться на головному висновку: незважаючи на складнощі і трудомісткість процесу, впровадження ДО в навчальний процес неминуче. Вимоги часу, нові умови життя, нові засоби взаємодії, новий стиль мислення — ось основні причини впровадження дистанційних технологій в сучасну освіту! Саме завдяки використанню елементів дистанційної освіти є можливість реально створити систему, що поєднує:

- мобільність завантаження слухачів навчальним матеріалом;
- можливість забезпечити широкі можливості для самопідготовки разом із системою дистанційного тестування і оперативного консультування;
- легкість тиражування навчально-методичних матеріалів;
- низьку вартість тиражування навчального матеріалу;
- високу якість навчання, яке обумовлене тим чинником, що для навчання використовуються матеріали, які виграли тендер серед безлічі конкурсних матеріалів, тобто найкращі;
- безпосередній контакт слухачів і викладачів на високому технологічному рівні;
- відносну свободу студентів у способі і часі спілкування з викладачем.

У Харківському інституті МАУП детально вивчався і опрацьовувався досвід Українсько-Угорського інституту кібернетики з питання впровадження технологій дистанційної освіти в

навчальний процес слухачів — бакалаврів і магістрів заочної форми навчання. Сьогодні ми впроваджуємо у життя концепцію розбудови мережі студентських осередків, які навчатимуться за дистанційними технологіями.

Хотілося б, зокрема, зупинитися на важливій перспективі використання дистанційних технологій, яка, на наш погляд, має стратегічне значення як для підвищення якості підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах, так і для розвитку технологій наукових досліджень — професійних і студентських. Один з найважливіших шляхів підвищення якості освітнього процесу — розвиток науково-дослідного сектору з активним залученням студентів до наукової роботи.

Досвід викладання, накопичений за весь період існування вітчизняної вищої школи, підтверджує ефективність цього підходу. Дистанційні технології на цьому шляху відкривають нові, неочікувані можливості.

Зауважимо, що у традиційній схемі роботи науково-освітнього колективу завжди є проблема злагодженої взаємодії осіб, територіально віддалених одна від одної. Застосування дистанційних технологій з використанням мережі Інтернет повністю вирішує цю проблему. Для сучасної освіти це означає, що до наукової роботи можуть бути залучені студенти всіх форм навчання, незалежно від місця їх проживання.

На наш погляд, використання інформаційних технологій в найближчій перспективі забезпечить істотний прорив у сфері не тільки маркетингу наукових розробок, а й реального їх впровадження. В цьому напрямі найперспективнішим, на нашу думку, є досвід організації роботи провайдерів додатків.

Робота провайдера додатків по суті подібна провайдеру мережі. Основна відмінність полягає в об'єкті, що надається до використання. Якщо провайдер мережі надає своїм клієнтам технічні засоби і програмне забезпечення (ПЗ) за їхньою підтримкою (наприклад, ресурси Інтернет), то провайдер додатків надає для роботи спеціалізоване прикладне ПЗ. Підключившись до провайдера додатків, користувач дістає доступ до його програм, начебто вони встановлені на його локальному комп'ютері. Він отримує можливість виконати за допомогою цих програм потрібні дії, оформити результати у вигляді документів, зберегти документи на власному комп'ютері.

Ця технологія абсолютно незамінна для колективів, чия наукова діяльність пов'язана, врешті-решт, з розробкою програмного забезпечення, виконанням проектних робіт, проведенням обчислювальних експериментів, чисельного моделювання процесів, консультаційною діяльністю тощо.

У багатьох випадках для вирішення цих завдань потрібна розробка спеціальних алгоритмів і комп'ютерних програм для їх реалізації. Істотним обмеженням для успішного розповсюдження цих розробок є їх ціна. Не секрет, що, наприклад, розробка програмного забезпечення, як і будь-яких інших наукомістких продуктів, — трудомісткий і дорогий процес. Відповідно і вартість кінцевого продукту також висока. Це істотно обмежує можливості його реального впровадження: далеко не кожний потенційний замовник готовий заплатити цю ціну.

В той же час замовників наукових розробок часто цікавить не стільки купівля кінцевого продукту, скільки періодичне користування ним. Наприклад, для моделювання параметрів поточкорозподілу в системах подання й розподілу води замовнику абсолютно не обов'язково мати у розпорядженні програмне забезпечення для цих розрахунків: достатньо вибрати відповідне ПЗ, підготувати дані і скористатися ними.

Якщо автори ПЗ виступають як провайдери додатків, то проблема вирішується просто. Замість того щоб оплачувати повну вартість продукту, користувач підключається до серверу, в режимі видаленого використання отримує доступ до ресурсів додатку і вирішує з його допомогою свої завдання. При цьому користувач не купує продукт, а оплачує тільки вартість його орендування.

Водночас здійснюються активні роботи з удосконалення цієї технології. Багато провідних фірм — виробників програмних продуктів апробовували її на своїх сайтах, що свідчить про актуальність такого підходу.

Ми провели експеримент з надання таких послуг для партнерів інституту — державного обласного комунального підприємства (ДОКП) “ДОНЕЦЬКОБЛВОДОКАНАЛ”. Творчі зв'язки з генеральним директором цього підприємства ми підтримуємо понад 15 років. Вивчено багато форм співпраці — від розроблення, продажу і супроводу програмного забезпечення до сучасних дистанційних технологій.

Представники замовника з успіхом скористалися діалоговою системою розрахунку параметрів потокорозподілу, отримали понад 20 варіантів модельних розрахунків щодо прогнозування аварійних ситуацій. Практично весь процес впровадження розробки виконано за допомогою електронних комунікацій. При цьому авторський колектив не відволікався на відрядження, а зосередив зусилля на вдосконаленні продукту і забезпеченні консультацій в режимі on-line, були заощаджені значні грошові кошти. Представники замовника отримали бажаний результат, не сплачуючи повної вартості програми, що дало змогу скоротити їхні витрати більш ніж у 30 разів. Досвід показав, що використання такої технології має чималі перспективи.

Ми переконані, що ця технологія в майбутньому розвиватиметься стосовно всієї системи освіти, що неминуче призведе до створення віртуальних науково-освітніх центрів. У рамках цих центрів виконуватиметься процес навчання, здійснюватимуться консультації, проводитимуться наукові семінари, конференції, формуватимуться творчі колективи для виконання наукових і практичних розробок. Результати роботи, опубліковані в мережі Інтернет, стануть доступними через систему провайдерів додатків, що зробить процес їх практичного впровадження прозорим і легко контрольованим.

Дистанційні технології (як і будь-які інші технології) не є панацеєю для вирішення всіх проблем. Проте вони є тією “планкою”, яка визначає рівень навчального (або наукового) закладу, характеризує його технологічність.